

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Peer Review Refereed Research Journal

Certificate of Publication

This is to certify that the review board of our research journal accepted the research paper / article titled

प्रादेश-बाणेश-खोख-संगी of

शुभचल खामाणेश विकास
Dr./Mr./Miss/Mrs. निरुणम सु. मधोर

It is peer reviewed and published in the issue ___ Vol. IV in the month of मार्च-२०२२

Thank you for sending your valueable writing for Journal.

Editor

Dr. Sadashiv H. Sarkate

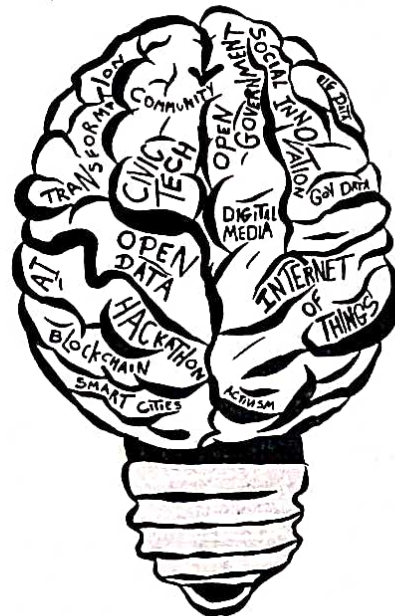

ISSN-2320-4494
RNI No.MAHAUL03008/13/2012-TC
Impact Factor : 3.7286

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Peer Review Refereed Research Journal

Volume - I ISSUE - IV Jan to Mar. - 2022

ARTS | COMMERCE
SCIENCE | AGRICULTURE
EDUCATION | MANAGEMENT
MEDICAL | ENGINEERING & IT | LAW
PHARMACY | PHYSICAL EDUCATION
SOCIAL SCIENCE | JOURNALISM
MUSIC | LIBRARY SCIENCE |

www.powerofknowledge.co.in

E-mail : powerofknowledge3@gmail.com

Editor

Prof.Dr.Sadashiv H. Sarkate

अनुक्रमणिका			
अ.क्र.	प्रकरण	संशोधक	पृष्ठ क्रं.
1	A Socio-Economical Study of Scheduled Tribes in Maharashtra	Dr. Bhagwat Manikrao Wagh	1-5
2	Scenario of Tourism Entrepreneurship in India.	Dr. Gajewad Chandrakant Wamanrao	6-8
3	The Reserve Bank Integrated Ombudsman Scheme 2021 - An Overview	Dr. Swati Joshi	9-18
4	Online Distribution of Content	Shri Vijay S. Malekar	19-22
5	ऊसतोडणी कामगारांच्या मुलांची 'शिक्षणकोडी' : झळझळीत वारस्तवाचा वेध	डॉ. जया कदम	23-28
6	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे धर्मांतरित बौध्दांना बौद्ध संस्कृतिचे योगदान	डॉ. सुरेश मानाजी सोनोने आत्माराम भानुदान लोखंडे (हर्षभद्र)	29-35
7	मराठी कादंबरीतील दंगलग्रस्तांचे चित्रण	डॉ. मधुकर बैकरे	36-40
8	मराठी आणि तिच्या बोली : चिंतन	प्रा. डॉ. दिनेशचंद्र की. राऊत	41-46
9	कादंबरी लेखन प्रक्रिया शोध आणि बोध	सौ. तनुजा उल्हास ढेरे	47-52
10	भारतातील पीक विमा योजनांचा अभ्यास	डॉ. नेहा नलावडे प्रशांत जीवन आरसुळ	53-61
11	डॉ. ज्ञानदेव राऊत लिखित शेतकरी संघटना आणि मराठी साहित्याचा अनुबंध : एकसोमांसा	डॉ. रवींद्र ढास	62-66
12	महानुभाव संप्रदायाचे समाजचिंतन	आबासाहेब उमाप	67-71
13	'परिपूर्ती' एक आकलन	संगीता कमलाकर वनखंडे	72-77
14	हिंदी कविता में व्यक्त राष्ट्रीय भावना	प्रो. डॉ. आबासाहेब राठोड	78-82
15	अग्निपुराण एवं साहित्यशास्त्र : परस्पर प्रभाव	डॉ. वृशाली भोसले	83-90
16	बी.एड. व्यावसायिक अभ्यासक्रम की ऑनलाईन परीक्षा के दुष्परिणाम का अध्ययन	प्रा. डॉ. वैशाली कंकाळे	91-96
17	आचार्य हजारी प्रसाद द्विवेदी के सत-साहित्य के समीक्षा के सिद्धांत	डॉ. संग्राम सोपानराव गायकवाड	97-105
18	पालक बालक संबंध आणि मुलांचा सामाजिक विकास	प्रा. डॉ. निलीमा पी. माहोरे	106-111
19	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा राष्ट्रविषयक दृष्टीकोण	प्रा. डॉ. आर. डी. खताळ	112-115
20	थोर समाजसुधारक कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे शैक्षणिक धोरण	प्रा. डॉ. गिन्हे डी. पी.	116-118

and registered

will be published

lish on one side

scholars should

pers should be

lated copy right

his undertaking

e and references

ted by Research

committees, the

stered post only.

fiction only.

vely. The editor,

em. At the same

ible for their own

पालक बालक संबंध आणि मुलांचा सामाजिक विकास

प्रा.डॉ.निलीमा पी.माहोरे

गृहअर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

युवाशक्ती कला व विज्ञान महाविद्यालय, अमरावती.

सारांश:

सामाजिक परिस्थितीतील सर्वात मोठा घटक म्हणजे योग्य घर त्यामुळे मुलाची 'प्रेमाची सुरक्षितता' ही सर्वात मोठी गरज भागते. त्यामुळे मुलाच्या आपण कुणाचे तरी आहोत, कुणाला तरी पाहिजे आहोत, आपल्याला पण हक्क आहेत, वगैरे भावना जोपासल्या जातात. त्यामुळे मूल आत्मविश्वास, आशावादी व सहकारी वृत्तीचे बनते व त्याचे परिस्थितीशी योग्य समायोजन घडते. म्हणून आईवडिलांनी मुलाचा स्वभाव, त्याच्या प्रेरणा व गरजा समजावून घेतल्या पाहिजे, त्या योग्य त-हेने भागवल्या पाहिजेत. पालक-बालक आंतरक्रियेचा सामाजिक विकासावर महत्त्वाचा परिणाम होतो. मुलाचे व्यक्तिमत्व कसे असावे याचा विचार करतांना आत्मस्विकार आणि आत्मविश्वास हे पैलू सर्वाधिक महत्त्वाचे आहेत. मुले जशी आहेत तशी स्विकारणे हे प्रथम आवश्यक आहे.

मुलांचे व्यक्तिमत्व हे त्याच्या शारीरिक भावनिक, सामाजिक, बौद्धिक व शैक्षणिक विकासावर अवलंबून आहे. म्हणूनच पालक बालक आंतरक्रियेला अत्यंत महत्त्वाचे स्थान आहे. याच ष्टीकोनातून प्रस्तुत अध्ययन करण्यात आले.

प्रस्तुत अध्ययनामध्ये पालक बालक संबंधाचा मुलांच्या सामाजिक विकासावर प्रभाव पडतो आणि पालक बालक आंतरक्रिया विश्वासाच्या आधारावर असली तर मुलांचा सामाजिक आत्मविश्वास वाढतो ही उद्दीष्टे निश्चित केलेली आहे.

प्रस्तुत अध्ययन हे अमरावती जिल्ह्यामधील ७ तालुक्यामधून निवडलेल्या २८ शाळेतील ५६० विद्यार्थी व त्यांचे आई वडील यावर केंद्रित आहे.

प्रस्तुत संशोधनामधून पुढील प्रमाणे निष्कर्ष प्राप्त झालेले आहेत. कुटुंबातील वातावरण आणि पालक बालक संबंधामधील पारदर्शकता या घटकांचा मुलांच्या सामाजिक विकासावर प्रभाव पडतो आणि मुलांमध्ये सामाजिक ष्टीकोन निर्माण करणे हे मुलांच्या शैक्षणिक विकासाइतकेच महत्त्वाचे आहे.

प्रस्तावना:

समाज हा अनेक सामाजिक संस्थांनी बनलेला असतो. त्यातील एक महत्त्वपूर्ण घटक कुटुंब होय. रक्त संबंधांनी, परस्परांना बांधले गेलेले आप्त कुटुंबात एकत्र राहतात. यामध्ये प्रेम व जिद्दाळा यांचे अतूट बंध असावे लागतात. त्याचबरोबर अनेक मुल्ये, परंपरा, चालीरिती, शिष्टाचार यांच्या चौकटीत प्रत्येक कुटुंब वेतले गेलेले असते. कुटुंबामध्ये प्रजनना बरोबरच

बाल संगोपन, कुटुंब
अभ्यास करतांना वि
स्वरूप प्राप्त करून
भागविणे ही अपेक्षा
राखण्यास मदत हो
यांची विभागणी कु
नाही तर त्याबरोबर
तांना खूप महत्त्व अ
नसून त्यातील भा
असावा लागतो त
बालक. बालकाच
म्हणून या रक्तसं
अर्थाजनामुळे मोठ
कुटुंबाची आर्थिक
कुटुंबातील
मुलांचे प्रत्येक व
त्यांच्या विचारांच
रुजवावी. यातून
मुलांचा सामाजि
संशोधनाची उ
१) पालक वा
२) पालक बाल
३) मुलांच्या शै
पुनावलोकन
राहत, व
प्रभावी अशा व
शैक्षणिक जडण
शाळेत शिकत
असे दिसले व
असतो. सन

बाल संगोपन, कुटुंबातील सदस्यांचे सामाजिकीकरण यांचा अंतर्भाव होतो. कुटुंब रचनेचा अभ्यास करतांना विविध स्वरूपाच्या गरजा भागविणे, लैंगिक संबंधाना पवित्र व कायदेशीर स्वरूप प्राप्त करून देणे, कुटुंबातील प्रत्येकाच्या मानसिक, शारीरिक व भावनिक गरजा भागविणे ही अपेक्षा कुटुंबाकडून असते. यातूनच प्रत्येकाला शारीरिक व भावनिक सुरक्षितता राखण्यास मदत होते. असे असले तरीही कुटुंबातील कामे, अर्थार्जन, बालसंगोपन, गृहकृत्ये यांची विभागणी कुटुंबात केल्याचे दिसून येते. पालकांनी अपत्यांना केवळ जन्म देऊन भागत नाही तर त्याबरोबर त्यांचे यथार्थ संगोपन गरजेचे आहे. यामध्ये पतीपत्नीमधील परस्पर संबंधांना खूप महत्त्व आहे. घर म्हणजे केवळ चार भिंती, त्यामधील सजावट किंवा चैनीच्या वस्तू नसून त्यातील भावनिक वातावरण ताणविरहीत असावे लागते. परस्परांमध्ये प्रेमाचा ओलावा असावा लागतो तरच कुटुंबियांचा विकास योग्य रितीने होतो. भावी पिढी म्हणजे कुटुंबातील बालक. बालकाचा सर्वांगीण विकास हा संपूर्णपणे त्याच्या पालकांवर अवलंबून असतो. म्हणून या रक्तसंबंधाला कुटुंब संस्थेमध्ये अनन्य साधारण महत्त्व आहे. काळाच्या ओघात अर्थार्जनामुळे मोठी कुटुंब लोप पावत असली व विभक्त कुटुंब उदयाला येत असले तरीही कुटुंबाची आर्थिक स्थिती व बालसंगोपन यांचा मेळ घालणे गरजेचे आहे.

कुटुंबातील वातावरण खेळीमेळीचे असल्यास मुलांच्या क्रियाशिलतेला वाव मिळतो. मुलांचे प्रत्येक बाबतीत मत जाणून वर्तन करणे गरजेचे आहे. मुलांना गृहीत धरू नये. त्यांच्या विचारांचा आदर करावा. आपणास गृहीत धरले जात नाही ही भावना त्यांच्या मध्ये रुजवावी. यातूनच मुलांचा विकास होऊन कुटुंबातील वातावरण सलोख्याचे राहिल. यामुळे मुलांचा सामाजिक विकासा मध्ये कुटुंबाच्या वाटा सर्वाधिक आहे.

संशोधनाची उद्दीष्टे :

- १) पालक बालक संबंधाचा मुलांच्या सामाजिक विकासावर प्रभाव पडतो.
- २) पालक बालक आंतरक्रियेमध्ये पारदर्शकता असली तर मुलांचा आत्मविश्वास वाढतो.
- ३) मुलांच्या शैक्षणिक विकासाइतकाच मुलांचा सामाजिक विकास महत्त्वाचा आहे. साहित्याचे पुनावलोकन

राऊत,अ. (१९९२-९३):-यांच्या निष्कर्षानुसार-मुलांच्या विकासांमध्ये दर्जेदार व प्रभावी अशा घटकात घरातील व शाळेतील वातावरणाचा महत्त्वाचा सहभाग असतो. त्यांची शैक्षणिक जडण-घडण करण्यामध्ये कौटुंबिक वातावरणाचा मोठा वाटा असतो. अशा प्रकारे शाळेत शिकताना विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासावर कुटुंबाचा होणारा परिणाम लक्षात घेता असे दिसले की, त्याचा विकास तो कोणत्या सामाजिक वर्गातून आला याच्याशी निगडित असतो. सन १९७३ साली सुदाते आणि रेड्डी यांना असे आढळून आले आहे, की

विद्यार्थ्यांचा जास्तीत जास्त आणि कमीत कमी विकास हा त्यांच्या आर्थिक व सामाजिक दर्जाशी फारच मोठ्या स्वरूपात निगडित असतो.

पी. ठाकुर (२०१३):— कौटुंबिक वातावरण आणि माता-पिता व किशोरवयीन अपत्याचे भावनिक परिपक्वतेसंदर्भात संबंध, भावनिक प्रगल्भता, घरातील वातावरण, पालकबालक संबंध यांचे अध्ययन करण्यात आले असून यासाठी मुलांची निवड करण्यात आली आहे. भावनिक परिपक्वतेसंदर्भात लिंग आणि कुटुंब प्रकार हे किशोरवयिनांमध्ये महत्वपूर्ण निदर्शनास आले तर रहिवासी क्षेत्र (शहरी व ग्रामीण) या संदर्भात संबंध महत्वपूर्ण निदर्शनास आले नाही.

परुळेकर, आ. (१९९१):— यांच्यानुसार, ज्या पालकांची सामाजिक प्रतिष्ठा उच्च असेल, असे पालक आपल्या मुलांमध्ये सर्जनशीलता असल्यास, ती वाढण्यास अधिक अनुकूल वातावरण उपलब्ध करून देतात. अशा घरातील मुलांना अधिक प्रमाणात व वारंवार ज्ञान व संधी उपलब्ध करून दिली जाते व त्यातून त्यांच्यात सर्जनशीलता असल्यास ती चांगल्या प्रकारे विकास पावते. अशा प्रकारे मुलांचा व्यक्तिमत्व विकास साधला जातो.

क्रिस्तीन मोरे आणि तवंड बंडी बी.एस.(२०११):— यांनी पालकांचे उत्पन्न, पालकांचे शिक्षण आणि कौटुंबिक पार्श्वभूमीवर आधारित पालकांचे ग्रुप केले आणि त्यानुसार सर्वे केला असता पुढीलप्रमाणे निष्कर्ष प्राप्त झाले. पालकांचे जर मुलांशी संबंध चांगले आणि आनंदी असतील तर मुलांचा व्यक्तिमत्व विकास उत्तम होतो. पालकांच्या आर्थिक परिस्थितीचा आणि शैक्षणिक पात्रतेचा मात्र फारसा परिणाम पालक-बालक संबंधावर होत नाही.

संशोधन कार्यपध्दती :

प्रस्तुत अध्ययन हे अमरावती जिल्ह्यामधील ७ तालुक्यांमधून निवडलेल्या २८ शाळातील ५६० विद्यार्थी आणि त्यांचे आई-वडील यावर केंद्रीत असून अध्ययनासाठी आई-वडील व त्यांचे पाल्य यांचे अभिप्राय स्वतंत्र प्रश्नावलीच्या माध्यमातून संकलीत करण्यात आले आहे.

संशोधनाची गृहीतके :

- १) मुलांच्या सामाजिक विकासासाठी पालक बालक आंतरक्रिया महत्वाची आहे याची पालकांना जाणीव आहे.
- २) पालक मुलांना सामाजिक कार्यात सहभागी होण्यासाठी प्रोत्साहन देतात.

मुलांचे

अ. क्र.	तपशील
१	समाजोपयोगी स उत्सवांमध्ये मुल नसतो
२	आपली मुले अ व्यक्तिशी व्यवति संवाद साधू शक
३	पालकांच्या अनुपस्थितीत पाहुणे आल्यास त्यांचे यशायोग स्वागत करतात
४	पालक मुलांना सामाजिक कार सहभागी होण्य प्रोत्साहन देतात

समाजोपयोगी मातांना मान्य अस असहमत असल्या आपली मु असे मातांना वाटत अनुपस्थितीत घरी टक्के मातांना वा योग्य ते स्वागत होण्यासाठी प्रोत्सा वाटते तर ७५.५ व्यक्त केले.

परिणाम चर्चा

सारणी क्र.१

मुलांचा सामाजिक विकास (आईचा अभिप्राय टक्केवारी)

अ. क्र.	तपशील	वारंवारिता	पूर्णपणे सहमत	सहमत	तटस्थ	असहमत	पूर्णपणे असहमत
१	समाजोपयोगी सामाजिक उत्सवांमध्ये मुलांना रस नसतो	वारंवारिता	४०	६१	८०	३१९	२४०
		शेकडा प्रमाण	७.१४	१०.८९	१४.२८	५६.९६	४२.८५
२	आपली मुले अपरिचित व्यक्तीशी व्यवस्थित संवाद साधू शकतात.	वारंवारिता	२०९	११४	८५	७६	७६
		शेकडा प्रमाण	३७.३२	२०.३५	१५.१७	१३.५७	१३.५७
३	पालकांच्या अनुपस्थितीत घरी पाहुणे आल्यास मुले त्यांचे यशापोय स्वागत करतात	वारंवारिता	१६३	१४२	८४	८५	८७
		शेकडा प्रमाण	२९.१०	२५.१७	१५	१५.१७	१५.५३
४	पालक मुलांना सामाजिक कार्यात सहभागी होण्यासाठी प्रोत्साहन देतात.	वारंवारिता	३८	६२	३६	९६	३३१
		शेकडा प्रमाण	६.७८	११.०७	६.४२	१६.६०	५९.१०

समाजोपयोगी सामाजिक उत्सवांमध्ये मुलांना रस नसतो हे विधान १८.०३ टक्के मातांना मान्य असून या विधानाला अध्ययनातील एकूण मातांपैकी ५७.६७ टक्के माता असहमत असल्याचे दिसून आले.

आपली मुले अपरिचित व्यक्तीशी व्यवस्थित संवाद साधू शकतात ५७.६७ टक्के असे मातांना वाटते तर २७.१४ टक्के माता या विधानाला असहमत दिसून आल्या. आमच्या अनुपस्थितीत घरी आलेल्या पाहुण्यांचे आमच्या मुलांकडून स्वागत होईल, असे ५४.२७ टक्के मातांना वाटते तर ३०.७० टक्के माता आमच्या अनुपस्थितीत मुलांकडून पाहुण्यांचे योग्य ते स्वागत होणार नाही असे मानतात. पालक मुलांना सामाजिक कार्यात सहभागी होण्यासाठी प्रोत्साहन देतात. आम्हीही त्यापैकीच एक आहोत असे १७.८५ टक्के मातांना वाटते तर ७५.७० टक्के मातांनी आम्ही मुलांना याविषयी प्रोत्साहन देत नाही असे मत व्यक्त केले.

मुलांचा सामाजिक विकास (वडीलांचा अभिप्राय)

सारणी क्र.२

अ. क्र.	तपशील	वारंवारीता शेकडा प्रमाण	पूर्णपणे सहमत	सहमत	तटस्थ	असहमत	पूर्णपणे असहमत
१	समाजोपयोगी सामाजिक उत्सवांमध्ये मुलांना रस नसतो	वारंवारीता	७७	९१	१२९	७९	१८४
		शेकडा प्रमाण	१३.७५	१६.२५	२३.०३	१४.१०	३२.८५
२	आपली मुले अपरिचित व्यक्तिशी व्यवस्थित संवाद साधू शकतात.	वारंवारीता	१०३	८५	१२७	१०१	१४४
		शेकडा प्रमाण	१८.३९	१५.१७	२२.६७	१८.०३	२५.७१
३	पालकांच्या अनुपस्थितीत घरी पाहुणे आल्यास मुले त्यांचे यथायोग्य स्वागत करतात	वारंवारीता	१६५	१३४	९१	८०	९०
		शेकडा प्रमाण	२९.४६	२३.९२	१६.२५	१४.२८	१६.०७
	पालक मुलांना सामाजिक कार्यात सहभागी होण्यासाठी प्रोत्साहन देतात.	वारंवारीता	५८	५५	११५	७३	२५९
		शेकडा प्रमाण	१०.३५	९.८२	२०.५३	१३.०३	४६.२५

जे सामाजिक उत्सव समाजोपयोगी आहेत. यामध्ये प्रामुख्याने गणपती उत्सवासारख्या उत्सवांचा अंतर्भाव करता येईल. या उत्सवांमध्ये आपल्या मुलांना रस नसतो असे ३० टक्के वडिलांना वाटते तर ४६.९५ टक्के वडील या उत्सवांमध्ये आमच्या मुलांना रस आहे, या विधानाशी सहमत दिसून आले.

अपरिचित व्यक्ती काही कारणाने मुलांच्या संपर्कात आल्यास आपली मुले या व्यक्तिंसोबत व्यवस्थित संवाद साधू शकतील ३३.५६ टक्के असे उत्तरदात्या पित्यांना वाटते तर ४३.७४ टक्के पित्यांनी आमच्या मुलांकडून अपरिचित व्यक्तिशी संवाद होणे नाही असे वाटते.

आपल्या अनुपस्थितीत घरामध्ये पाहुणे असल्यास मुले त्यांचे यथायोग्य स्वागत करतील या विधानाला ५३.३८ टक्के उत्तरदाते पिता सहमत असून ३०.३५ टक्के उत्तरदात्या पित्यांना आपल्या अनुपस्थितीत पाहुणे आल्यास त्यांचे यथायोग्य स्वागत आपल्या मुलांकडून होणार नाही असे वाटते.

आम्ही आमच्या मुलांना सामाजिक कार्यामध्ये सहभागी होण्यासाठी नेहमीच प्रोत्साहन देतो या विधानाला २०.१७ टक्के उत्तरदात्या पित्यांनी सहमती दर्शविली असून ५९.२८ टक्के उत्तरदाते असहमत असल्याचे दिसून आले.

संशोधनाचे निष्कर्ष

- प्रत्येक आ
- टप्पे येणार
- पालक हो
- कुटुंबामध्ये
- नजर ठेवू
- स्वातंत्र्याचे
- पालक वा
- प्रतिकार
- ज्या बाल
- परवानगी
- असते त
- पालकांनी
- संदर्भ ग्रंथसुची
- १. ठाकूर, पं
- Adolesc
- २. क्रिस्तीन,
- child out
- Bundy,
- ३. राऊत
- त्यांच्या
- शिक्षण
- ४. परळके
- अपार्टमें
- ५. Parenti
- ६. Parent

संशोधनाचे निष्कर्ष :

- प्रत्येक आईवडीलांनी मुलं जन्माला येतांनाच आपल्या वाट्याला पालकत्वाचे कोणते टप्पे येणार आहे याचा अभ्यास करणे गरजेचे आहे यातूनच सुजाण पालक हे आदर्श पालक होतील.
- कुटुंबामध्ये मुलांना स्वातंत्र्य देऊन त्यांच्या विचारांना वाव द्यावा. त्यांच्या हालचालींवर नजर ठेवून चुकल्यास समज द्यावी. त्यांना योग्य ते वळण लावावे यामुळे मुलांमध्ये स्वातंत्र्याची भावना येऊनही त्यांच्यावर अंकुश राहिल.
- पालक बालक संबंधामधील मोकळेपणा मुलांशी संवाद साधून त्यांना प्रोत्साहन देणे, प्रतिकात्मक बक्षीस देणे यामुळे वृद्धीगंत होतो.
- ज्या बालकांना आईवडिलांकडून घराबाहेर पडण्याची, मित्रमैत्रिणींमध्ये मिसळण्याची परवानगी मिळत असते तरीही संरक्षणाच्या माध्यमातून आईवडीलांचे सतत लक्ष असते त्या बालकांचा सर्वांगीण विकास अधिक चांगला होतो.
- पालकांनी मुलांना प्रोत्साहन दिल्यास मुलांचा सामाजिक विकास चांगला होतो.

संदर्भ ग्रंथसूची

१. ठाकूर, पंकज (२०१३)— 'Home Environment and parent&child Reletionship Among Adolescents In regerence to Emotional maturity'
२. क्रिस्तीन, ए.मोरे आणि तवंड बंडी (२०११) Rf&Parental Relationship quality and child out come Across subgroups- Kristin A.moore Ph-D- Andrea kinghom and Tauand Bundy, B-S- (Apr-2011)
३. राऊत अ. (१९९२-९३) विद्यार्थ्यांच्या पालकांच्या आर्थिक, सामाजिक स्तर व त्यांच्या पाल्याचे शालेय संपादन यांच्या आंतर संबंधाचा अभ्यास सं.गा.बा. विद्यापीठास शिक्षण पारंगत पदवीसाठी लघुशोध प्रबंध सादर पृष्ठ ९७.
४. परुळेकर, आ.(२००४)—पालकत्व असे नसावे' मेघा राजहंस उन्मेष प्रकाशन, चंद्रनिल अपार्टमेंट सी.विंग, कॉसमॉस बँकसमोर, सिंहगड रोड, पुणे. पृष्ठ ३०-३३
५. Parenting-firstery-com-articles
६. Parent&Child Relationship: Importance, Tips and Facts & First Cry Parenting.

